

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Лора Тасева,
Институт за балканистика с Център по тракология при БАН
по конкурса за академичната длъжност
„доцент“ по научно направление 2.1 Филология
(за нуждите на Кирило-Методиевския научен център при БАН),
обявен в Държавен вестник бр. 63 от 18.08.2015 г., с. 71

Единствен кандидат в обявения конкурс е д-р Ива Кънчева Трифонова, която работи като главен асистент в Кирило-Методиевския научен център при БАН от 2008 г. Представените документи и материали отговарят на изискванията на чл. 24 и 26 от ЗРАСРБ (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010), чл. 53 от Правилника за прилагането му (обн., ДВ, бр. 75 от 24.09.2010 г., изм. и доп., бр. 19 от 8.03.2011 г.) и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН. Кандидатката притежава научна и образователна степен „доктор“ от 2005 г., получена за дисертационен труд на тема „Книга Откровение на св. Йоан Богослов в Кирило-Методиевската книжовна традиция“, и има стаж като главен асистент много по-дълъг от изисквания от Закона минимум. За научното ѝ израстване съществено допринасят нейните специализации във Виенския университет (2005-2006), в Кирило-Методиевския научен център към БАН (2006-2007) и в Свободния университет в Берлин (2012-2014). Работила е по четири научни проекта, финансирани от Фонд „Научни изследвания“ към МОН и по мащабния международен проект *Topoi* (Excellence Cluster 264).

Ива Трифонова има и сериозен преподавателски опит като хоноруван асистент по старобългарски език и история на българския език в Катедрата по кирилометодиевистика на Софийския университет (2009-2012 и 2015) и хоноруван преподавател по старобългарски език в Националната гимназия за древни езици и култури (2012).

В конкурса тя участва с 32 публикации, от които 24 студии и статии (четири от тях под печат, три в съавторство), три рецензии (една в съавторство), три информации за научни форуми (две в съавторство), една научно-популярна статия и със сътрудничеството в едно издание чрез разчитане, набор и новобългарски превод на руски ръкопис от XVIII в. Публикациите ѝ са отпечатани в научна периодика и специализирани сборници от България, Германия, Словакия и САЩ.

Още при първия преглед на списъка с публикации на Ива Трифонова се откроява широтата на нейните научни интереси (не толкова често срещано явление при млади изследователи). Те се разпростират върху няколко различни, понякога пресичащи се полета на старобългаристиката, етимологията, етнолингвистиката, а също и върху въпроси от по-новата история на българския книжовен език.

Централно място в представената от кандидатката научна продукция заемат извороведските проучвания, съсредоточени върху библейски, апокрифни и други наративни текстове. В приносна студия тя разглежда три южнославянски ръкописа, въз основа на които установява съществуването на непозната до момента южнославянска текстова версия на Апокалипсиса с тълкуванията на Андрей Кесарийски. Нейните архаични текстови и езикови особености, допълнени с редакционни намеси от XIV в., внасят важни корекции в утвърдената картина за рецепцията на тази книга сред православните славяни, доминирана от източнославянската ръкописна традиция. Приложеното издание по сръбския препис от XVI в. (НБКМ 101) прави достъпен за широка аудитория текста на тази версия, а едноезичният речник-индекс запознава с лексикалното богатство на превода. (№ 17)

Серия от статии са посветени на новозаветния апокриф *Narratio Aphroditiani*, познат в средновековната славянска литература като *Сказание на Афродитиан за чудото, което стана в персийската земя*. Независимо от факта, че мнозина изследователи от XIX в. насам са се занимавали с неговата рецепция, Ива Трифонова намира слабо проучени или неизвестни страни от историята на текста в славянската книжнина. Към познанията за първия му превод, извършен в през X в. вероятно в България, тя добавя сведения за неизследван до момента препис от Варшавската библиотека, представител на неговата „новгородска редакция“. Авторката анализира накратко езиковите му особености, извежда различията между версиите/редакциите на първия превод, без да ги коментира, и публикува текста по Варшавския препис успоредно с гръцкия оригинал, правейки достъпен този източник за широка научна аудитория. (№ 2 под печат) Към втория превод на творбата, вероятно дело на сръбски книжовници в Константинопол или на Атон през XIV в., Трифонова добавя фототипно издание и наборен текст по ръкопис № 432 от НБКМ. (№ 16) Най-съществен е приносът ѝ към проучването на третия славянски превод на съчинението, чието съществуване е отбелязано от Щеголев (1899), но който остава повече от столетие встрани от полезрението на учените. Текстът е вмъкнат в *Словото за Рождество Христово* от Йоан Дамаскин и чрез неговия превод навлиза за трети път в южнославянската книжнина. Без да дискутира или търси нови аргументи, Трифонова приема изказаните по-рано предположения за локализацията и датировката на превода (Света гора, XIV в.), съсредоточавайки вниманието си върху издаването на негов препис от XV в. в ръкопис 2/23 от сбирката на Рилския манастир заедно с паралелен гръцки текст. (№ 19, 20) Всъщност обаче този препис вече е публикуван в рамките на цялостното издание на съответния ръкопис (Петков 2011). Прави впечатление, че части от публикациите по темата се припокриват като информация и дори формулировки (например в статии № 16, 19 и 20 има съвпадащи откъси, а статии № 19 и 20 се различават главно по езика – български и английски).

Подобен подход прилага Трифонова към още две слабо проучени преводни съчинения. Тя издава неизвестен препис на наратива *За елинските мъдреци* по ръкопис от НБКМ № 774 (№ 8) и въвежда в научно обръщение разказ за историята на евреите през Вавилонския плен, преведен в средата на XIV в. на

Атон. Освен обзор на сведенията за това съчинение, включително в световната култура, и издания на текста по ръкопис 46 от манастира Плевля, публикацията предлага речник-индекс към него и превод на новобългарски език. (№ 23)

Към извороведските приноси на кандидатката трябва да се добави и работата ѝ по разчитането и набора на текста на руски илюстриран синодик от XVIII в., а също и превода му на новобългарски език. (преводи, № 1)

Важна част от изследванията на И. Трифонова принадлежат към областта на етимологията, семантиката и етнолингвистиката. В поредица от статии, базирани на материал от историята и диалектите на българския език, тя систематизира и анализира различни аспекти на лексиката от семантично гнездо „клетва, кълна, проклинам“. Подходите на авторката към изследвания обект са разностранни. От една страна, тя описва и класифицира 65 различни лексеми с такава семантика в диалектите и съвременния книжовен език, които имат славянски, гръцки, турски, латински произход. (№ 2) От друга страна, авторката проследява етимологичните корени и историческия развой на някои от думите с това значение. (№ 3, 10) От трета страна, се откроява функционалният ракурс, фокусиран върху вербалната и невербална компонента на клетвения акт. (№ 6) От четвърта страна, личи културологичен подход, чрез който се разкрива тясната връзка между слово и ритуал, между колективно съзнание и поведение в традиционните общества и по този начин се илюстрира взаимодействието между език и култура. (№ 10) В резултат от приложените разнообразни подходи Трифонова изгражда не само многостранна картина на зараждането, историческия развой и функционирането на дадения семантичен клас, но и разкрива интересни детайли от българския традиционен светоглед. Към този кръг изследвания принадлежи и интерпретацията на знака стрела, неговите значения и вербалните формули, свързани с тях. Опирайки се на теоретичните постановки на В. Топоров, И. Трифонова и нейната съавторка В. Савова тълкуват богат фактологически материал от народната словесност, като успешно откриват пресечните полета на езика, семантиката, мисленето и фолклорното световъзприемане. (№ 5) Интересен етюд върху вторичните смислови конотации, които възникват в славянския превод на гръцкия текст, предлага тълкуването на омонимите съдъ „съд, съдилище“ и (съ)съдъ „съд, вместилище“ от Книга Откровение. Представеният богат съпоставителен материал разкрива осмислянето на богословските идеи чрез вътрешната форма на думите. (№ 11)

Внимание заслужава предложената от И. Трифонова и Гр. Григоров етимология на някои топоними, свързани според тях с корена *вард-. (№ 4) Все пак смятам, че идеята да се изведат от този корен названията на река Вардар и областта (по-късно града) Варна е недостатъчно защитена. В първия случай трябва да се обясни използването на нетипичен за хидронимията суфикс -ар, а във втория – да се намерят паралелни примери за елизията на -д- в дадената позиция.

На историята на българския книжовен език през XIX век И. Трифонова посвещава няколко статии, които се фокусират предимно върху делото на Неофит Рилски. Приносите включват информация за все още непроучени документи на книжовника от Научния архив на БАН (№ 13, 14), оповестяване на малко известни факти около лексикографските му занимания с акцент върху издадените

начални свезки на неговия „Словарь българско-гръцкій въ стары-тъ и новы нарѣчія“. (№ 14) Публикуването на преводаческите бележки на Неофит Рилски към неговия библейски превод разкрива интересни аспекти от преводаческия процес и изграждането на новобългарския книжовен език, а също така предоставя богат материал за интерпретация от филологическа и теологическа гледна точка. (№ 12) Щрих към историята на българската езиковедска наука добавя издиреният и публикуван от Трифонова документ за днес изгубен петтомен ръкописен труд върху българския синтаксис от австрийския интелектуалец Фердинад Гинзел. (№ 4, под печат)

За съжаление в представената по конкурса документация липсва справка за забелязаните цитирания на трудове на кандидатката, така че не бих могла да взема отношение по научния им резонанс.

В заключение бих обобщила, че продукцията на Ива Трифонова я утвърждава като учен с широк тематичен диапазон. Научните ѝ публикации обогатяват изворознанието (оповестяване, публикуване и превод на различни средновековни текстове), историческата текстообвързана лексикография (едно- и двуезична), етимологията, семантиката и етнолингвистиката. Макар да се забелязват отделни дефицити по отношение на филологическата интерпретация на от засегнатите теми и известна склонност към преповтаряне на части от собствени публикации, направеното досега от кандидатката, нейният преподавателски опит и изявите ѝ на национални и международни научни форуми ми дават основание да заявя, че с представените по конкурса материали тя успешно покрива законовите изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“ и че като член на научното жури ще гласувам „за“ присъждането ѝ.

Берлин, 14 януари 2016

